

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ПЧЕЛІНА Оксана Василівна

УДК 343.985

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ
СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України
ГУСАРОВ Сергій Миколайович,
Харківський національний університет внутрішніх справ, професор кафедри адміністративного права і процесу.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України
ШЕПТЬКО Валерій Юрійович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри криміналістики;

доктор юридичних наук, професор
ЛУК'ЯНЧИКОВ Євген Дмитрович,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності;

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України
ЩУР Богдан Володимирович,
Львівський торговельно-економічний університет, завідувач кафедри кримінального права та процесу.

Захист відбудеться 29 вересня 2017 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий 28 серпня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Могілевський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Кримінальне правопорушення є негативним феноменом у суспільному житті. Воно призводить до небезпечних наслідків, які підривають усталений устрій життєдіяльності. При цьому особливою суспільною небезпекою вирізняються злочини у сфері службової діяльності. Вказані діяння посягають на встановлений порядок функціонування в сфері реалізації особами своїх службових повноважень, тим самим порушуючи конституційні права людини та підриваючи авторитет державного апарату й апаратів органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, підприємств, установ або організацій незалежно від форм власності. Тому перед правоохоронними органами постає важливе завдання щодо забезпечення своєчасного виявлення, розслідування та запобігання правопорушень указаної категорії. З огляду на зазначене саме криміналістика покликана озброїти працівників правоохоронних органів засобами та методами боротьби зі злочинністю у сфері службової діяльності.

За статистичними даними Міністерства внутрішніх справ України та Генеральної прокуратури України питома вага злочинів у сфері службової діяльності у 2015 році становила 4,7%, в 2016 році – 4,2%, в січні-червні 2017 року – 5,5%. Разом із тим, за статистичними даними Державної судової адміністрації України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у структурі кримінальних справ, які були розглянуті місцевими загальними судами з ухваленням вироку, частка справ про злочини у сфері службової діяльності в 2014 році становила 1,7%, в 2015 році – 1,4%, а в 2016 році – близько 4%. Не дивлячись на те, що частка цих правопорушень в загальній структурі злочинності невелика, безпека негативних наслідків для суспільства і держави в цілому від них має глобальний характер. Наведене вказує на необхідність здійснення криміналістичного аналізу злочинів у сфері службової діяльності з метою розробки теоретичних положень та практичних рекомендацій стосовно здійснення досудового розслідування вказаної категорії правопорушень.

У зв'язку із зазначеним важливо визначити ознаки, які, водночас, є криміналістично значимими та виділяють злочини у сфері службової діяльності серед інших кримінальних правопорушень. Адже специфіка цієї категорії злочинів безпосередньо впливає на процес їх розслідування. Зокрема, характерною рисою злочинності в сфері службової діяльності, як різновиду соціальної поведінки, є її пристосовуваність до соціально-економічних і політичних умов, які існують на певних відрізках розвитку суспільства. Вказаний вид правопорушень у більшості випадків учиняється службовими особами, які характеризуються високим освітнім

рівнем і значною кількістю корумпованих зв'язків. До того ж задля досягнення злочинного задуму ними застосовуються відповідні кримінальні технології. Все це нерідко викликає певні складнощі у працівників правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

Теоретичним підґрунтям репрезентованого дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі криміналістики, кримінального процесу та теорії оперативно-розшукової діяльності, які розглядали концептуальні питання виявлення та розслідування злочинів, а саме: Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, П. Д. Біленчука, В. К. Весельського, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, Ю. П. Гармаєва, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, М. В. Даньшина, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, О. В. Капліної, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, О. Н. Колесніченка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. П. Корж, В. Є. Корноухова, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, В. О. Малярової, Г. А. Магусовського, В. В. Назарова, В. Т. Нора, О. В. Одерія, І. В. Пирого, М. А. Погорецького, В. Д. Пчолкіна, М. В. Салтевського, М. О. Селіванова, С. В. Слінька, А. В. Старушкевича, С. М. Стахівського, Р. Л. Степанюка, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька, В. М. Шевчука, В. В. Шендрика, Б. В. Щура, О. О. Юхна, М. П. Яблокова та інших учених.

До уваги були взяті й праці Д. А. Бондаренка, О. І. Гайдіна, Г. А. Густова, А. В. Дулова, Л. М. Казанської, А. М. Клима, А. В. Курмана, А. М. Кустова, С. П. Кушниренка, Я. Є. Мишкова, Я. В. Орлова, О. І. Ромців, Н. М. Тарасик, В. М. Трепака, А. Н. Халікова, А. В. Ханька, О. О. Хмирова, О. Б. Хусаїнова, С. П. Чичиркіної, А. В. Шевчишена й інших науковців, які присвячені особливостям розслідування окремих видів злочинів у сфері службової діяльності.

Деякі аспекти службової злочинності розглянуто в роботах таких вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінального права та кримінології, як: О. Г. Андрєєвої, О. Я. Асніса, Б. В. Волженкіна, Л. Д. Гаухмана, О. П. Горпинюк, О. О. Дудорова, Н. О. Єгорової, А. Е. Жалинського, Р. В. Закомолдіна, О. М. Ігнатова, Н. В. Кимлик, В. А. Клименка, О. В. Кришевич, М. І. Панова, М. П. Печнікова, А. В. Савченко, О. Я. Светлова, Г. Р. Смолицького, М. І. Хавронюка, О. В. Шемякіна, П. С. Яні й інших.

Проте, незважаючи на низку сформульованих принципово важливих положень у працях названих учених, залишається ряд невирішених і дискусійних питань. Зокрема, більшість із зазначених науковців досліджували переважно кримінально-правову сторону визначення виділеної категорії злочинів, інші – загальні положення криміналістичної

методики. Окрім того, наукові праці багатьох учених присвячені в основному дослідженню проблематики розслідування окремих категорій злочинів, що вчиняються з використанням службового становища чи інших владних повноважень. Тобто у вітчизняній криміналістичній науці відсутні комплексні дослідження проблем виявлення та розслідування злочинів у сфері службової діяльності, що вказує на недостатній рівень розробленості вказаної наукової проблеми.

Враховуючи вищенаведені положення, вибрана тематика вбачається актуальною, а розробки теоретичних засад формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності – нагальною потребою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015-2019 років (п. 7.22 додатку 7), затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16.03.2015 № 275; Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2015-2019 років (п. 7.21), схвалених протоколом Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ 24.04.2015 № 24; науково-дослідної теми Харківського національного університету внутрішніх справ «Теоретичні та практичні основи формування і реалізації криміналістичних методик розслідування злочинів» (ресстраційний номер 0113U008198), зареєстрованої в Українському інституті науково-технічної і економічної інформації на 2014-2018 роки.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є розроблення науково обґрунтованих концептуальних засад формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

Для досягнення поставленої мети в дисертації були поставлені такі задачі:

- здійснити аналіз службової діяльності як об'єкта криміналістичного дослідження;
- узагальнити сучасні підходи та запропонувати криміналістичне розуміння злочинів у сфері службової діяльності, визначити криміналістичні аспекти їх вивчення;
- розробити криміналістичну класифікацію злочинів у сфері службової діяльності;
- з'ясувати сучасний стан наукового забезпечення побудови методики розслідування злочинів указаної групи;

- охарактеризувати принципи та завдання побудови методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності;
- висвітлити сучасний стан і перспективи формування окремих методик розслідування злочинів у сфері службової діяльності;
- визначити структуру методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності;
- розкрити теоретичне і прагматичне значення криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності та запропонувати її структуру;
- здійснити аналіз елементів криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності;
- проаналізувати проблеми етапізації процесу розслідування та виокремлення тактичних завдань розслідування злочинів у сфері службової діяльності;
- систематизувати обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності;
- визначити сутність ситуаційного підходу в методиці розслідування злочинів у сфері службової діяльності;
- розробити типові тактичні операції при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності;
- окреслити специфіку проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій у ході розслідування злочинів у сфері службової діяльності;
- з'ясувати проблеми адаптації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності до умов розслідування конкретного злочину вказаної категорії;
- охарактеризувати проблеми виявлення та розкриття злочинів у сфері службової діяльності;
- окреслити проблеми взаємодії при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності;
- розкрити можливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності;
- з'ясувати криміналістичні засоби та методи подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності.

Об'єктом дослідження виступають протиправна службова діяльність і слідча діяльність з виявлення та розслідування цих злочинних проявів.

Предметом дослідження є теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

Методи дослідження. Під час дослідження використовувався комплекс методів наукового пізнання дійсності – загальний діалектичний і спеціальні наукові методи. Діалектичний метод використовувався під час дослідження елементів криміналістичної характеристики злочинів та

методики розслідування в їх розвитку та взаємозв'язку, взаємовпливу як між собою, так і з практичною діяльністю правоохоронних та інших державних органів (підрозділи 2.1-2.4, 3.1-3.5), та вплинув на формулювання висновків та пропозицій за темою дисертації. Застосовувалися такі спеціальні наукові методи дослідження, як: формально-логічний, який використано при розробленні теоретичних передумов побудови та реалізації положень методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності (розділи 2, 4, 5); системно-структурний, що дав змогу класифікувати окремі різновиди злочинів цієї групи, елементи їх механізмів, а також систематизувати відповідні криміналістичні методики розслідування (розділи 1, 3, підрозділ 2.1); порівняльно-правовий, за допомогою якого здійснено аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства в аспекті визначення та класифікації злочинів у сфері службової діяльності (підрозділи 1.2, 1.3); історико-правовий було застосовано для дослідження генезису формування законодавства щодо протидії злочинності в сфері службової діяльності, кримінального процесуального законодавства, а також трансформації поглядів учених щодо окремих аспектів, що стосуються предмета дослідження (підрозділи 1.1, 1.2, 2.4, 3.1, 5.3, 5.4); конкретно-соціологічні методи (анкетування, опитування, інтерв'ювання), які використані для збору інформації про механізми зазначених злочинів, особливості їх виявлення та розслідування; статистичні методи (групування, зведення, аналіз кількісних показників), що надало можливість узагальнити результати аналізу матеріалів слідчої та судової практики (підрозділи 1.2, 1.3, 3.2-3.5, 4.1- 4.4, 5.3, 5.4); логіко-нормативний метод, який застосовано для аналізу нормативно-правових актів з питань, що мають значення для виявлення та розслідування злочинів у сфері службової діяльності (підрозділи 1.1, 1.2, 2.3, 4.4, 4.5, 5.2-5.5).

Науково-теоретичне підґрунтя для написання дисертації склали наукові праці фахівців у галузі філософії, загальної теорії держави і права, криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності, фінансового права, податкового права, господарського права, кримінального права, кримінального процесу, інших галузевих правових наук.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, кримінального, кримінального процесуального, адміністративного, цивільного, податкового, господарського законодавства України, інших законів і підзаконних нормативно-правових актів.

Інформаційну та емпіричну основу дисертації становлять узагальнення практики розслідування злочинів у сфері службової діяльності, зокрема: матеріали 675 кримінальних проваджень (кримінальних справ), результати опитування 77 прокурорів, 356 слідчих,

197 працівників оперативних підрозділів органів Національної поліції України, які брали участь у виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів зазначеної категорії. Проаналізовано статистичні та аналітичні матеріали Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної аудиторської служби України, Державної судової адміністрації України, Верховного Суду України, Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, оприлюднені матеріали слідчої практики, політико-правову публіцистику та довідкові видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній криміналістичній науці комплексним монографічним дослідженням теоретичних засад формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. До найважливіших концептуальних положень і висновків, що містять наукову новизну, слід віднести такі:

вперше:

- з позицій криміналістичної доктрини виокремлено ознаки службової діяльності та обґрунтовано доцільність її розгляду як своєрідної сфери реалізації службовими особами у відповідності до норм правового регулювання своїх повноважень з метою забезпечення правильного функціонування державного апарату й апарату органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, підприємств, установ або організацій незалежно від форм власності;

- надано криміналістичне визначення злочинів у сфері службової діяльності як суспільно небезпечних винних діянь, що вчиняються як службовими особами з використанням своїх повноважень і становища всупереч інтересам служби, а також можливостей, які випливають зі службового становища, так й іншими особами, котрі, як наслідок, підривають авторитет і порушують встановлений порядок функціонування та нормальну діяльність органів державного апарату, апарату місцевого самоврядування й інших юридичних осіб незалежно від форми власності;

- запропоновано криміналістичну класифікацію злочинів у сфері службової діяльності залежно від сфери виникнення відносин, на які посягають злочини; галузевої специфіки; суб'єкта, на інтереси якого посягають конкретні злочинні діяння; різновиду служби; форми вини; предмету посягання; злочинної мети; характеристики особи злочинця; способів реалізації злочинного задуму; масштабу злочинної діяльності;

- розкрито зміст елементів криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності, зокрема особи злочинця, способів і злочинних технологій у сфері службової діяльності, предмету посягання, обстановки вчинення злочинів, типових слідів;

- розроблено основи групової методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності;

- визначено стан і перспективи побудови окремих методик розслідування злочинів у сфері службової діяльності з урахуванням конкретної галузі суспільної діяльності, конкретного різновиду служби, наявності чи відсутності злочинного задуму на збагачення, характеристик особи злочинця;

- визначено та систематизовано обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності;

- надано рекомендації щодо механізму адаптації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності до умов розслідування конкретного злочину вказаної категорії;

удосконалено:

- підходи до розуміння криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності як складової відповідної криміналістичної методики, в якій містяться узагальнені відомості про закономірності механізму вчинення вказаної категорії злочинів (особу злочинця, способи та злочинні технології у сфері службової діяльності, предмет посягання, обстановку вчинення злочинів, типові сліди), котрі дозволять слідчому планувати свою діяльність;

- обґрунтування комплексного характеру методики розслідування окремих злочинів у сфері службової діяльності, яка є самостійним рівнем групової криміналістичної методики, котра вивчаючи закономірності типових технологій злочинної діяльності в службовій сфері розробляє рекомендації стосовно планування, організації та здійснення розслідування цілого комплексу вказаних злочинів;

- структуру базової та окремої методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності;

- типізацію ситуацій збирання та перевірки первинної інформації про злочини у сфері службової діяльності, початкового, наступного етапів розслідування злочинів вказаної категорії;

- організацію та проведення таких типових тактичних операцій під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності, як «Встановлення статусу суб'єкта злочину», «Виявлення епізодів», «Встановлення очевидців», «Пошук і збереження документів», «Встановлення співучасників», «Встановлення корумпованих зв'язків», «Подолання протидії», «Пошук майна», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця»;

- тактику проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності шляхом надання практичних рекомендацій щодо особливостей проведення слідчих оглядів, обшуків, допитів свідків і

підозрюваних, негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування;

- наукові підходи щодо розуміння виявлення злочинів у сфері службової діяльності як упорядкованої діяльності уповноважених органів, яка є комплексом організаційних, оперативно-розшукових, гласних і негласних слідчих (розшукових) заходів і направлена на встановлення факту вчинення протиправного кримінально-караного діяння у сфері службової діяльності задля забезпечення його своєчасного й якісного розслідування, а також виділення основних напрямів виявлення зазначеної категорії злочинів;

- наукові підходи щодо розуміння взаємодії як одного з методів протидії злочинності, котрий полягає в узгодженості та поєднанні в порядку та на основі закону зусиль декількох осіб, підрозділів, органів тощо заради забезпечення оптимізації досудового розслідування кримінальних правопорушень, а також етапів її реалізації при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності;

дістали подальшого розвитку:

- методичний підхід до поділу процесу розслідування на три етапи: збирання та перевірка первинної інформації про злочини у сфері службової діяльності, початковий, наступний, з одночасним виділенням в межах кожного етапу тактичних завдань розслідування злочинів у сфері службової діяльності;

- напрями застосування ситуаційного підходу при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності, зокрема підстави для типізації криміналістичних ситуацій – залежно від етапу розслідування злочину, джерела надходження інформації про вчинення вказаних злочинів, повноти наявних відомостей про обставини вчинення злочину, позиції учасників кримінального провадження;

- розуміння сутності розкриття злочинів у сфері службової діяльності як діяльності, спрямованої на встановлення події суспільно небезпечного діяння, особи злочинця та доказової інформації, яка б підтверджувала причетність цієї особи до злочину;

- наукові підходи щодо диференціації видів і форм взаємодії під час розслідування вказаної категорії злочинів;

- теоретичні та практичні основи використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності, зокрема залежно від їх галузевої приналежності;

- наукові підходи щодо способів протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності, на підставі чого запропоновано комплекс рекомендацій, спрямованих на подолання такої протидії.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у дисертації положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній діяльності – в аспекті подальшого розвитку й удосконалення наведених положень, а також як підґрунтя для формування і реалізації окремих криміналістичних методик розслідування;

- у практичній діяльності з розслідування окремих різновидів злочинів у сфері службової діяльності (акти впровадження в практичну діяльність слідчих підрозділів органів Національної поліції України в Харківській області від 6 квітня 2017 року та в Херсонській області від 14 червня 2017 року);

- у навчальному процесі у вищих навчальних закладах при викладанні криміналістики та спеціальних курсів з розслідування службових злочинів, підвищенні кваліфікації прокурорів, слідчих, працівників оперативних підрозділів, суддів, підготовці підручників, навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів (акт впровадження у навчальний процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 3 квітня 2017 року).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, що включені до дисертації, оприлюднені на 21 міжнародній науково-практичній конференції: «Перспективи розвитку науки в стране» (м. Горлівка, 21-22 березня 2013 року); «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Суми, 18-19 травня 2013 року); «Актуальні питання судової експертизи та криміналістики» (м. Харків, 7-8 листопада 2013 року); «Актуальні питання розслідування кіберзлочинів» (м. Харків, 10 грудня 2013 року); «L'udske aobcianske práva as lobody: mechanism usichimplementacieaochranyvroznychodvetviachprava» (м. Братислава, Словацька Республіка, 19-20 вересня 2014 року); «Пріоритети національного реформування держави і права: теорія та практика» (м. Київ, 8 жовтня 2014 року); «2014. Legal Scientific Community» (м. Будапешт, Угорщина, 30 жовтня 2014 року); «Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов» (м. Кишинів, Республіка Молдова, 7-8 листопада 2014 року); «Другі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Сімферополь, 7-8 листопада 2014 року); «Актуальні питання діяльності правоохоронних органів у сфері протидії кіберзлочинності» (м. Харків, 12 листопада 2014 року); «Актуальні питання протидії торгівлі людьми» (м. Харків, 12 листопада 2014 року); «Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади» (м. Полтава, 27 листопада 2014 року); «Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики» (м. Харків, 5 грудня 2014 року); «Право і держава: проблеми розвитку і взаємодії у ХХІ ст.» (м. Запоріжжя, 30-31 січня 2015 року); «Перспективні напрями розвитку сучасної

юридичної науки» (м. Кривий Ріг, 30-31 січня 2015 року); «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті» (м. Кошице, Словацька Республіка, 27-28 лютого 2015 року); «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 27-28 лютого 2015 року); «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції» (м. Харків, 3 квітня 2015 року); «Реформування інститутів права і держави: теоретичні та практичні підходи» (м. Київ, 20 квітня 2016 року); «Пріоритетні завдання та стратегії розвитку юриспруденції у світовій науці» (м. Сладковічево, Словацька Республіка, 28-29 жовтня 2016 року); «Інновації юридичної науки в євроінтеграційному процесі» (м. Сладковічево, Словацька Республіка, 10-11 березня 2017 року); 2-х всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року); «Вплив сучасної юридичної науки на політичні й соціально-економічні процеси в Україні» (м. Одеса, 24 жовтня 2014 року) та 2 науково-практичних конференціях: «Досвід та шляхи удосконалення впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в підготовку кадрів та діяльність органів внутрішніх справ» (м. Харків, 5 квітня 2013 року); конференції, присвяченій пам'яті Заслуженого професора М. С. Бокаріуса «Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики» (м. Харків, 20 грудня 2016 року).

Публікації. Основні положення дисертації відображено в одноосібній монографії, 25 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, 6 статтях – у іноземних наукових виданнях, 25 публікаціях апробаційного характеру, а також 7 працях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, 5 розділів, які включають 22 підрозділи, висновків, списку використаних джерел та 6 додатків. Повний обсяг дисертації становить 553 сторінки, з яких основного тексту – 422 сторінки. Список використаних джерел складається з 757 найменувань та займає 79 сторінок. Додатки розміщені на 52 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми, визначаються зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мета і задачі, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, відомості щодо апробації та публікації результатів дисертації.

Розділ 1 «Загальна характеристика злочинів у сфері службової діяльності» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Службова діяльність як об'єкт криміналістичного дослідження» зазначено, що властивості службової діяльності безпосередньо впливають на імовірні способи вчинення злочинів у вказаній сфері, а також на процес їх виявлення та розслідування.

Виокремлено та докладно розглянуто наступні ознаки, що притаманні службовій діяльності: правове поле її регулювання; суб'єкт реалізації (службова або інша особа, зокрема, котра не є службовою чи котра присвоїла та використала реальні владні повноваження та/або звання службової особи); повноваження службової особи, що обумовлені службовим становищем та визначають характер і спрямованість її діяльності; порядок прийняття осіб на службу, її проходження та припинення; процедура документообігу. Зазначені властивості є компонентами цілого явища, які уточнюють та доповнюють одне одного. Тому характеристика всіх ознак службової діяльності здійснюється в їх взаємозв'язку.

Аргументовано, що криміналістичне дослідження службової діяльності дозволяє виділити криміналістичні ознаки злочинів у сфері службової діяльності. Це є необхідною умовою для формулювання визначення злочинів у сфері службової діяльності й їх криміналістичної класифікації, без чого неможливо розробити відповідну криміналістичну методiku та забезпечити працівників правоохоронних органів корисними та дієвими рекомендаціями з розслідування окресленої категорії злочинів.

У підрозділі 1.2 «Поняття злочинів у сфері службової діяльності та криміналістичні аспекти їх вивчення» здійснено аналіз зарубіжного досвіду регламентації злочинів у сфері службової діяльності (Болгарії, Італії, Латвії, Німеччини, Республіки Білорусі, Російської Федерації, Сполучених Штатів Америки, Франції) та висвітлено кримінально-правові критерії віднесення злочинів до тих, що скоюються у сфері службової діяльності.

Досліджено та піддано критичному аналізу погляди науковців у галузях кримінального права та криминології (О. Я. Асніс, О. Ф. Бантишев, А. Г. Безверхов, Н. О. Єгорова, А. А. Задорожний, Р. В. Закомолдін, А. М. Клим, В. А. Клименко, О. В. Кришевич, О. А. Ракова, В. І. Рибачук, А. В. Савченко, О. Я. Светлов, Т. І. Слуцька, О. Б. Хусайнов, П. С. Яні та ін.) щодо вживаної термінології для позначення злочинів у сфері службової діяльності та їх трактування. Акцентовано увагу на доречності вживання терміну «злочини у сфері службової діяльності», оскільки виділення певних злочинів серед інших за сферою їх вчинення одразу дозволяє з'ясувати їх сутність і механізм учинення. Відтак, з криміналістичної точки зору така термінологія є більш інформативною.

Зазначено, що у вітчизняній криміналістичній науці відсутнє визначення злочинів у сфері службової діяльності. Вказано на доцільність

застосування широкого трактування виділеної категорії злочинів (згідно з яким ці злочини вчиняються не тільки шляхом використання службового становища, а й із використанням можливостей, які випливають зі службового становища особи) і його використання як основи для розробки відповідної криміналістичної методики. Спираючись на результати наукових досліджень з означеного питання, запропоновано криміналістичне визначення злочинів у сфері службової діяльності.

У підрозділі 1.3 «Криміналістична класифікація злочинів у сфері службової діяльності» з'ясовано сутність криміналістичної класифікації злочинів шляхом аналізу наукових підходів до визначення цього терміну (О. О. Беляков, Р. С. Белкін, С. В. Великанов, А. Ю. Головін, В. А. Журавель, В. В. Лисенко, В. О. Малярова, В. О. Образцов, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, С. Н. Чурилов, В. Ю. Шепітько, А. В. Шмонін, Б. В. Щур та ін.). Виокремлено критерії поділу з урахуванням існуючих потреб в упорядкуванні криміналістичних методик розслідування й на їх основі розроблено криміналістичну класифікацію злочинів у сфері службової діяльності.

Запропоновано використовувати подвійний критерій поділу – кримінально-правовий і криміналістичний. Проведено диференціацію всіх злочинів у сфері службової діяльності залежно від сфери виникнення відносин, на які посягають злочинні діяння (злочини у публічній або приватній сфері службової діяльності); конкретної галузі людської (суспільної) діяльності (злочини, що пов'язані з реалізацією функцій нагляду та контролю; охороною та захистом прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина; соціальним забезпеченням; наданням житлово-комунальних послуг; наданням освітніх послуг; наданням медичних послуг і послуг оздоровлення та відпочинку; наданням транспортних послуг, наданням послуг зв'язку; наданням послуг з фізичної культури і спорту; видачею дозволів, ліцензій і патентів; господарюванням; формуванням, розподілом, використанням бюджетних коштів і розпорядженням іншим державним, комунальним майном тощо); суб'єкта, на інтереси якого посягають кримінальні правопорушення (злочини, що вчиняються по відношенню до держави, юридичної особи незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, індивідуума – фізичної особи або фізичної особи як суб'єкта господарювання); конкретного різновиду служби (злочини у сфері державної службової діяльності, у сфері службової діяльності в державних і муніципальних закладах, у сфері службової діяльності в органах громадських і релігійних організацій або у сфері службової діяльності в приватних організаціях); форми вини (умисні злочини або такі, що вчинені з необережності); предмету посягання (злочини, що спрямовані на заволодіння цінностями, отримання права на майно чи послуги, виконання у власних чи інтересах третіх осіб дій правового

характеру й ін.); злочинної мети (кримінальні правопорушення, спрямовані на збагачення, кар'єрний ріст, уникнення відповідальності тощо); характеристик особи злочинця (злочини, що вчиняються службовими особами; матеріально-відповідальними особами; особами, які не є службовими, але самовільно присвоїли владні повноваження або звання службової особи; особами, котрі не є службовими); способу реалізації злочинного задуму (правопорушення, що вчиняються шляхом фальсифікації, підкупу, розкрадання майна, зловживання, невиконання чи неналежного виконання своїх функцій і т. п.); масштабу злочинної діяльності (технології злочинної діяльності й окремі злочини).

Розділ 2 «Теоретичні передумови побудови методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Поняття криміналістичної методики та її види»* здійснено огляд літератури, присвяченої загальним питанням криміналістичної методики (О. Я. Баєв, О. М. Васильєв, І. О. Возгрін, В. К. Гавло, Ю. П. Гармаєв, В. А. Журавель, Є. П. Іщенко, В. О. Коновалова, В. Є. Корноухов, В. О. Образцов, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур, І. М. Якимов та ін.). Визначено, що криміналістична методика – це самостійна галузь криміналістики, котра в результаті дослідження механізмів злочинів та потреб криміналістичної діяльності розробляє рекомендації щодо раціонального, оптимального й ефективного використання алгоритму заходів, сил і засобів під час планування, організації та провадження досудового розслідування злочинів і судового розгляду кримінальних справ. Відзначено, що криміналістична методика безпосередньо наближає теоретичні напрацювання криміналістичної науки до практичних потреб правоохоронних і судових органів.

Акцентовано увагу на тому, що питання, пов'язані з поділом окремих криміналістичних методик на види та вибором критеріїв для такого поділу, не знайшли одностайного вирішення в наукових пошуках учених. Зазначено, що по відношенню до методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності доцільно застосовувати дворівневу структуру в класифікації криміналістичних методик. Відповідно запропоновано виділяти групові (міжродові, міжвидові, комплексні) та одиничні (видові, підвидові) методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

У підрозділі 2.2 *«Принципи та завдання побудови методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності»* акцентовано увагу на тому, що побудова методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності як елемент методичного забезпечення процесу розслідування кримінальних правопорушень є одним із пріоритетних напрямків розвитку криміналістики. Наголошено, що формування

криміналістичної методики повинно здійснюватися у відповідності до уніфікованих, усталених засад і виконувати поставлені перед нею завдання.

Проведене дослідження дозволило виокремити завдання побудови методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності, а саме: необхідність урахування особливостей механізму вчинення цієї категорії правопорушень, особливо звернувши увагу на механізм слідоутворення, технології злочинної діяльності, службову сферу як обстановку злочину й характеристику особи злочинця (її статусу, положення, повноважень тощо); формулювання слідчих версій з урахуванням особливостей механізму їх учинення; визначення напрямків розслідування (тактичних завдань) залежно від змісту висунутих версій і характерних слідчих ситуацій; алгоритмізації процесу розслідування з урахуванням типових криміналістичних ситуацій та виділення особливостей проведення окремих заходів, залучення окремих засобів і сил у залежності від поставлених тактичних завдань, ситуативних умов і з урахуванням особливостей механізму вчинення злочинів у сфері службової діяльності.

Розкрито зміст основних принципів побудови методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності (ізоморфізму, алгоритмізації, наукової обґрунтованості, відповідності правовим нормам, ситуаційної адаптованості, структурованості, орієнтованості на виконання поставлених завдань, адаптованості до потреб практики), що дозволяє доповнити й удосконалити наукові передумови та концептуальні засади науково-дослідної роботи та практичної діяльності.

У підрозділі 2.3 «*Стан і перспективи формування окремих методик розслідування злочинів у сфері службової діяльності*» доведено необхідність формувати окремі методики розслідування вказаних злочинів з урахуванням їх класифікації. Зазначено, що віднесення до категорії злочинів у сфері службової діяльності значного обсягу, хоч і пов'язаних між собою спільними ознаками, але різноманітних складів злочинів потребує розробки варійованих рекомендації щодо їх розслідування.

Запропоновано визначати перспективні напрями формування окремих методик розслідування злочинів у сфері службової діяльності з урахуванням конкретної галузі суспільної діяльності, конкретного різновиду служби, наявності чи відсутності злочинного задуму на збагачення, характеристик особи злочинця тощо. Обґрунтовано необхідність створення методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності корупційної спрямованості; методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності, вчинених працівниками правоохоронних органів; методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності, пов'язаних з торгівлею людьми; методики

розслідування злочинів у сфері службової діяльності, пов'язаних з використанням бюджетних коштів; методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності, пов'язаних з видачею дозволів, ліцензій і патентів; методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності, пов'язаних з наданням освітніх послуг; методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності, пов'язаних з наданням медичних послуг і послуг оздоровлення та відпочинку; методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності, пов'язаних з наданням банківських послуг; методики розслідування злочинів у сфері військової службової діяльності; методики розслідування злочинів проти виборчих прав і свобод людини та громадянина, що вчиняються у сфері службової діяльності.

У підрозділі 2.4 «Структура методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності» визначено та проаналізовано основні наукові підходи щодо вигляду структури методики розслідування певної групи або виду злочинів (Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель, В. П. Корж, Є. Д. Лук'яничков, Г. А. Матусовський, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, А. П. Шеремет, А. В. Шмонін, С. Н. Чурилов, Б. В. Щур та ін.) на підставі чого запропоновано її авторське бачення.

Акцентовано увагу на тому, що структура методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності повинна бути логічною й відповідати основним методологічним засадам. Зроблено висновок про необхідність створення уніфікованої, тобто єдиної структури окремих криміналістичних методик, що дозволить уникнути ряду неточностей і суперечностей.

Спираючись на власні дослідження, здобутки науковців і враховуючи положення чинного кримінального процесуального законодавства України, запропоновано виокремлювати структуру базової й окремої криміналістичних методик.

Структуру базової методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності представлено таким чином: криміналістична класифікація злочинів у сфері службової діяльності й їх криміналістична характеристика; проблемні питання виявлення та розкриття злочинів у сфері службової діяльності; проблемні питання організації та планування розслідування злочинів у сфері службової діяльності; проблемні аспекти розслідування злочинів у сфері службової діяльності та його криміналістичного забезпечення; проблеми та загальні особливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності; проблеми та загальні особливості взаємодії слідчого з іншими правоохоронними, державними органами та

громадськими об'єднаннями; проблеми усунення протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності.

У структурі окремої методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності виокремлено наступні елементи: криміналістична характеристика злочинів у сфері службової діяльності; збирання та перевірка первинної інформації про правопорушення у сфері службової діяльності; початковий етап розслідування; наступний етап розслідування; особливості проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій; особливості подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності.

Розділ 3 «Криміналістична характеристика злочинів у сфері службової діяльності» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Теоретичні передумови розробки й аналізу криміналістичної характеристики злочинів»* здійснено огляд наукової літератури, присвяченої питанням формування криміналістичної характеристики злочинів (В. П. Бахін, Р. С. Белкін, Л. Я. Драпкін, В. Ф. Єрмолович, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалова, А. Ф. Облаков, А. В. Старушкевич, А. Н. Халіков, О. О. Хмиров, В. І. Шиканов, М. П. Яблоков), на підставі чого запропоновано власне трактування криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності.

Доведено, що криміналістична характеристика злочинів у сфері службової діяльності є складовою окремої криміналістичної методики, в якій містяться узагальнені відомості про закономірності механізму вчинення вказаних правопорушень, котрі дозволять слідчому планувати свою діяльність. Знання елементів цієї характеристики дозволяє слідчому змоделювати злочинну подію, що мала місце та про яку відсутні достатні відомості. Відповідно таке моделювання дозволить спрогнозувати хід розслідування, окремого заходу, поведінку учасника кримінального провадження тощо.

Акцентовано увагу на тому, що рівень криміналістичної характеристики залежить від рівня криміналістичної методики.

На підставі аналізу наукової літератури, вивчення матеріалів слідчої та судової практики запропоновано включати до структури криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності відомості про типові ознаки особи злочинця, способи, обстановку вчинення злочину, предмет посягання та сліди злочину. Зазначені елементи криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності перебувають в нерозривному зв'язку одне з одним.

У підрозділі 3.2 *«Характеристика особи злочинця»* доведено, що особа злочинця є центральним елементом криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності щодо якого чітко простежуються кореляційні зв'язки зі способами, обстановкою та слідами вказаних правопорушень.

Дослідивши наукові підходи до визначення поняття та складових елементів особи злочинця, матеріали кримінальних проваджень (кримінальних справ), результати опитування працівників органів

Національної поліції України та прокуратури, а також статистичні відомості про стан злочинності в Україні та результати розслідування кримінальних правопорушень, автором виокремлено наступні групи ознак, за якими варто охарактеризувати осіб, котрі вчиняють злочини у сфері службової діяльності: загальні (вік, стать, освіта, громадянство, сімейний стан, зайнятість, наявність судимостей); спеціальні (наявність статусу та категорія службової особи, обсяг повноважень, сфера її діяльності, наявність корумпованих зв'язків, учинення злочинів у складі злочинних угруповань, мотивація та цілі злочинного діяння).

Грунтуючись на аналізі емпіричного матеріалу, визначено, що злочини у сфері службової діяльності вчиняються переважно громадянами України, особами чоловічої статі (67,5%), неодруженими (незаміжними – 47,9%), жителями міста (72,7%), раніше не судимими (89,1%). За віковим критерієм особа злочинця для вказаної категорії злочинів характеризується наступним чином: 18-28 років (9,2%), 29-39 років (21,9%), 40-54 років (34,3%), 55-59 років (19,7%), 60 і більше років (14,9%). В 20,2% випадків вказані злочини учиняються особами, які мають базову та повну загальну середню освіту, 23,6% – професійно-технічну освіту, 56,2% – базову та повну вищу освіту. Більше того, 55,8% вказаних злочинів учиняються службовими особами (представниками влади або особами, котрі виконують організаційно-розпорядчі та/чи адміністративно-господарські функції), 31,2% – матеріально-відповідальними особами, 1,5% – особами, які не є службовими, але самовільно присвоїли владні повноваження або звання службової особи, 11,5% – особами, котрі не є службовими.

З урахуванням мотиваційної спрямованості осіб, котрі скоюють злочини у сфері службової діяльності, та характеру їх діянь виокремлено та докладно розглянуто наступні типи злочинців: 1) службовці: а) корупціонери; б) розкрадачі; в) недбалі особи; 2) самозванці; 3) компенсатори (винагороджувачі).

У підрозділі 3.3 «Поняття та характеристика способів і злочинних технологій у сфері службової діяльності» зазначено, що дослідження способів учинення окремих видів (груп) злочинів відіграє важливе пізнавальне значення як у практичній, так і в науковій діяльності. В практичній діяльності правоохоронних органів наявні відомості про спосіб учинення конкретного злочину допоможуть з'ясувати інші обставини його вчинення, а в науковій – розробити, вдосконалити криміналістичну характеристику злочинів окремого виду (групи) та відповідні їм методичні рекомендації з їх розслідування.

Запропоновано класифікувати способи вчинення злочинів у сфері службової діяльності за: ознаками суб'єкта злочину, обумовлених сферою виникнення відносин, на які посягають злочинні діяння;

різновидом служби, в сфері якої вчиняються злочини; кримінально-правовою ознакою; масштабом злочинних діянь.

Визначено, що підготовка до злочинів у сфері службової діяльності полягає в ознайомленні зі змістом нормативно-правових актів, установчих документів; здійсненні певних правочинів, у т. ч. шляхом укладення договорів; створенні суб'єкта господарювання; підробленні документації; отриманні та/або дачі консультацій з організаційних і правових питань; домовленості про спільне вчинення злочинних діянь; проведенні зустрічей з іншими співучасниками; налагодженні корумпованих зв'язків; складанні й обговоренні плану дій; підборі необхідних знарядь; зборі необхідної інформації й ін.

Серед способів безпосереднього вчинення злочинів у сфері службової діяльності виокремлено: документальну фальсифікацію (створення неофіційної звітності (13,2%); проведення необлікованих або неправильно зареєстрованих операцій (28,3%); ведення обліку неіснуючих витрат (16,6%) і т. п.); зловживання впливом чи службовим становищем (дача незаконних розпоряджень підлеглим по службі чи роботі особам з приводу вчинення або невчинення певних дій в особистих інтересах чи в інтересах інших осіб (29,2%); неправомірне сприяння особам у здійсненні ними господарської діяльності або отриманні певних пільг; незаконне надання переваг окремим особам (20,4%); неправомірне сприяння призначенню особи на посаду; неправомірне втручання в діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, державних і муніципальних закладів, громадських і релігійних організацій, приватних організацій або окремих осіб (15,4%); прийняття певного незаконного управлінського рішення як у своїх, так і в інтересах інших осіб (42,8%)); розкрадання майна (54,1%) (неправомірне заволодіння або інше нецільове використання майна державною посадовою особою; неправомірне заволодіння майном у приватному секторі); протиправне використання службовою особою можливостей, пов'язаних із її службовими повноваженнями; самоправство; самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи (2,1%); обманним шляхом заволодіння певним майном з використанням авторитетності займаної посади (10,8%); підкуп (17,5%) (національних державних посадових осіб; іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій; у приватному секторі); вимагання, отримання неправомірної вигоди (30,2%); невиконання чи неналежне виконання своїх функцій (12,7%) тощо. При цьому в 78,1% випадків злочини у сфері службової діяльності скоюються способами, пов'язаними з підробкою документів.

Зазначено, що приховування злочинів у сфері службової діяльності може вчинятися наступними способами: навмисним знищенням

документації чи інших речових доказів; фальсифікацією документів; залученням корумпованих зв'язків; підкупом осіб, котрі здійснюють контроль за певною сферою діяльності; звільненням з посади або переміщенням по службі; укладанням нових договорів; легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом; ліквідацією суб'єкта господарювання; ініціюванням процедури банкрутства; завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину й ін.

Проаналізувавши слідчу та судову практику розслідування злочинів у сфері службової діяльності, зроблено висновок, що вказані правопорушення в залежності масштабу злочинної діяльності в 68,3% випадків учиняються як технології злочинної діяльності. Зокрема, виокремлено наступні групи злочинних технологій, притаманних згаданий категорії злочинів: технології розкрадань, що вчиняються з використанням службового становища; технології заволодіння чужим майном шляхом обману; технології збагачення у сфері службової діяльності; технології інших злочинів, що вчиняються у сфері службової діяльності.

У підрозділі 3.4 *«Характеристика предмета посягання та обстановки вчинення злочинів у сфері службової діяльності»* зазначено, що наявність відомостей про предмет посягання й обстановку, в якій вчинено злочин, дозволяє припустити які саме способи використовувалися злочинцями для його вчинення, які сліди залишені, хто міг вчинити ці діяння, які засоби використовувалися тощо.

Акцентовано увагу на тому, що предмет злочинів у сфері службової діяльності різниться в залежності від того на яку, окрім службової, сферу діяльності посягає конкретний злочин. З урахуванням вказаної особливості об'єкти, що можуть бути предметом злочинів у сфері службової діяльності, згруповано наступним чином: кошти (57,9%); інше майно (30,5%); переваги, пільги та послуги (0,3%); нематеріальні блага (0,1%); будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру (0,9%); документи, штампи, печатки (78,1%); отруйні, сильнодіючі, вибухові або інші бойові речовини, радіоактивні матеріали, зброя та боєприпаси, засоби пересування, військова та спеціальна техніка, інше військове майно, спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації (2,5%); наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, прекурсори (3,1%); інше (1%).

Визначено, що обстановка злочинів у сфері службової діяльності – це динамічна система взаємопов'язаних обставин, що характеризують сферу службової діяльності, місце, час та умови вчинення злочинів указаної категорії.

Спираючись на узагальнення результатів опитування працівників органів Національної поліції та прокуратури, виокремлено наступні

ознаки, що характеризують сферу службової діяльності та безпосередньо впливають на механізм учинення відповідних злочинів: розгалужена, різнорівнева, громіздка, часто недосконала, система нормативно-правового регулювання службової діяльності в окремих сферах суспільного життя (вказало 49,8% респондентів); специфічний суб'єкт реалізації злочинних намірів (службова особа або особа, котра присвоїла та використала реальні владні повноваження та/або звання службової особи) (99,5%); обсяг повноважень службової особи, що обумовлені її службовим становищем, характер і спрямованість її діяльності (97,6%); авторитетність органів, в яких працює особа злочинця (60,2%); значимість посади, котру обіймає особа злочинця (60,2%); наявність закріпленої процедури прийняття осіб на службу, її проходження та припинення (51,9%); наявність встановленої процедури документообігу (47,3%); високий рівень корумпованості та «кругової поруки» (92,4%).

За місцем діяльності злочини, що розглядаються, можуть вчинятися в: а) органах державної влади та органах місцевого самоврядування (32%); б) державних і муніципальних закладах (33,8%); в) органах громадських і релігійних організацій (2,4%); г) приватних організаціях (як комерційних, так і некомерційних структур – 31,8%).

У підрозділі 3.5 «Типові сліди злочинів у сфері службової діяльності» виокремлено дві групи слідів, що залишаються в навколишньому середовищі внаслідок учинення злочинів у сфері службової діяльності, – матеріальні й ідеальні. Здійснено аналіз та надано загальну характеристику зазначених груп слідів.

Підкреслено, що для злочинів у сфері службової діяльності характерними матеріальними слідами є: документи (роздруковані й електронні); засоби, за допомогою яких виготовлялися чи змінювалися документи, у тому числі комп'ютерні; обстановка в службовому кабінеті, інших приміщеннях, на відкритих місцевостях; транспортні засоби; кошти й інше майно; віртуальні (комп'ютерні) сліди; наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори; вогнепальна зброя та боєприпаси до неї; сліди людини; тощо.

Виділено категорії осіб, котрі можуть бути очевидцями певних злочинів у сфері службової діяльності, а значить і носіями ідеальних слідів (керівники осіб, котрі вчинили злочин; матеріально відповідальні особи; працівники підрозділів з кадрового забезпечення; працівники бухгалтерії; працівники планово-фінансових підрозділів; працівники правоохоронних і контролюючих органів; працівники фінансових установ; секретарі, помічники керівників, радники; інші працівники (водії, менеджери тощо)). При цьому виокремлено таку категорію носіїв ідеальних слідів як обізнані особи.

Розділ 4 «Організація і тактика розслідування злочинів у сфері службової діяльності» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 4.1 «Етапізація процесу розслідування та побудова тактичних завдань розслідування злочинів у сфері службової діяльності» проаналізовано наукові підходи стосовно поділу досудового розслідування злочинів на окремі етапи (Р. С. Белкін, А. Я. Вишинський, А. Ф. Волобуєв, І. А. Возгрін, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, І. М. Лузгін, Є. Д. Лук'янчиков, В. О. Малярова, Г. А. Матусовський, Г. В. Москаленко, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, Б. В. Щур, М. П. Яблоков та інші). Визначено етап розслідування злочинів у сфері службової діяльності як окремий проміжок у досудовому розслідуванні вказаної категорії злочинів, у рамках якого за конкретних умов розслідування вживається система дій, спрямованих на вирішення спільних тактичних завдань (як стратегічних, так і проміжних) розслідування.

Обґрунтовано необхідність поділу процесу розслідування злочинів у сфері службової діяльності на три етапи, а саме: збирання та перевірку первинної інформації про вказані правопорушення, початковий і наступний етапи. Зазначено, що етапізацію процесу розслідування вказаних злочинів здійснено за змішаним критерієм – напрямом розслідування, котрий обумовлюється обсягом вирішення ситуаційно зумовлених тактичних завдань розслідування злочинів і прийняттям відповідних процесуальних рішень.

Виокремлено тактичні завдання для кожного з етапів розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

У підрозділі 4.2 «Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності» доведено, що з'ясування вказаних обставин є необхідною передумовою для прийняття обґрунтованих рішень у кримінальному провадженні. Зазначено, що розслідування злочинів у сфері службової діяльності здійснюється за типовою програмою, яка передбачає доказування переліку обставин, зазначених у статті 91 Кримінального процесуального кодексу України. Криміналістика, як прикладна наука, пристосовує перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, до типових умов, що виникають при розслідуванні конкретних злочинів.

З урахуванням кримінальних процесуальних приписів щодо визначення предмета доказування в кримінальному провадженні та механізму вчинення злочинів у сфері службової діяльності автором виокремлено наступні групи обставин, що підлягають з'ясуванню: наскрізні, спільні для всіх злочинів у сфері службової діяльності, та диференційовані, характерні для окремих злочинів зазначеної групи.

У підрозділі 4.3 «Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів у сфері службової діяльності» обґрунтовано позицію, що врахування ситуаційного підходу під час побудови методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності дозволить, по-перше, оптимізувати процедуру провадження досудового розслідування, та, по-друге, адаптувати теоретичні положення криміналістичної методики до практичних потреб осіб, уповноважених здійснювати кримінальне провадження, під час розслідування вказаної категорії злочинів.

Аргументовано доцільність використання терміну «криміналістична ситуація». Запропоновано виділяти типові криміналістичні ситуації розслідування злочинів у сфері службової діяльності залежно від етапу розслідування злочину, джерела надходження інформації про вчинення вказаних злочинів, повноти наявних відомостей про обставини вчинення злочину, позиції учасників кримінального провадження. За першим критерієм виокремлено типові криміналістичні ситуації для етапу збирання та перевірки первинної інформації про злочини у сфері службової діяльності, початкового та наступного етапів. При цьому варто врахувати джерело отримання інформації про факт підготовки чи вчинення вказаної категорії злочинів. Зокрема, за згаданим критерієм з урахуванням результатів узагальнення матеріалів слідчої та судової практики виокремлено наступні типові ситуації етапу збирання та перевірки первинної інформації про злочини у сфері службової діяльності: працівники правоохоронних органів самостійно виявили ознаки цих злочинів під час провадження оперативно-розшукової діяльності чи досудового розслідування інших злочинів (45,2%); злочини у сфері службової діяльності були виявлені контролюючими органами під час проведення ними відповідних контрольних заходів, про що останні повідомили правоохоронні органи (19%); про злочинні прояви у сфері службової діяльності правоохоронні органи поінформували громадяни (заява про кримінальне правопорушення) або представники суб'єктів господарювання (повідомлення про кримінальне правопорушення) (35,7%); про злочини у сфері службової діяльності правоохоронним органам стало відомо з повідомлення у засобах масової інформації (0,1%). Вказані ситуації можуть уточнюватися залежно від обсягу вихідної інформації про обставини вчиненого злочину, поінформованості, обізнаності злочинця про факт виявлення його протиправних діянь і відповідно його поведінки.

Підкреслено, що типові ситуації початкового етапу розслідування злочинів у сфері службової діяльності напряму залежать від обсягу та результатів проведених заходів на попередньому етапі. Особливості вказаних ситуацій обумовлюються характером матеріалів про злочин, що наявні на момент внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових

розслідувань (67,5%); повнотою вихідної інформації щодо події злочину (56,8%), особи, яка підозрюється у вчиненні такого злочину (78,9%); правовим статусом особи злочинця та обсягом її повноважень (47,3%); сферою вчинення злочину (20,5%); джерелами витoku вихідної інформації про злочин (57,5%). З приводу типових криміналістичних ситуацій наступного етапу розслідування злочинів у сфері службової діяльності, то вони насамперед обумовлюються позицією, котру займає підозрюваний.

У підрозділі 4.4 «Тактичні операції при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності» зазначено, що тактичні операції під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності застосовуються як засоби вирішення проміжних тактичних завдань, обумовлених конкретною слідчою ситуацією, у випадку неможливості цього зробити шляхом проведення одиничних слідчих (розшукових) дій або інших заходів.

Акцентовано увагу на тому, що типові тактичні операції під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності в залежності від обсягу вирішуваних завдань та з урахуванням виду рівня відповідної криміналістичної методики можуть бути загальними й окремими. Загальні типові тактичні операції розробляються базовою методикою розслідування злочинів у сфері службової діяльності. Вони уточнюються та деталізуються для спеціальних методик розслідування вказаних категорій кримінальних правопорушень, а значить стають окремими по відношенню до процесу розслідування названих злочинів.

Автором виокремлено типові тактичні операції для групової методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності з урахуванням, по-перше, положень чинного кримінального процесуального законодавства, по-друге, особливостей сфери службової діяльності, типових способів їх учинення, в тому числі технологій злочинної діяльності, особливостей особи злочинця, слідової картини, а також, по-третє, типових криміналістичних ситуацій, у яких провадиться досудове розслідування згаданої категорії злочинів, і тактичних завдань, що підлягають вирішенню за таких умов. Для розслідування злочинів у сфері службової діяльності характерними типовими тактичними операціями є «Встановлення статусу суб'єкта злочину», «Виявлення епізодів», «Встановлення очевидців», «Пошук і збереження документів», «Встановлення співучасників», «Встановлення корумпованих зв'язків», «Подолання протидії», «Пошук майна», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця» та інші.

У підрозділі 4.5 «Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій» зазначено, що перелік, алгоритм і особливості тактики проведення таких дій напряму залежать від

криміналістично значимих ознак злочинів у сфері службової діяльності, умов і завдань розслідування на кожному з його етапів.

Визначено, що при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності найбільш характерними слідчими (розшуковими) діями є слідчі огляди, обшуки, допити свідків і підозрюваних, негласні слідчі (розшукові) дії, пов'язані із втручанням у приватне спілкування тощо.

Встановлено специфіку тактики слідчого огляду (місця події; місця, яке не є місцем події; документів, у тому числі електронних) та обшуку (за місцем роботи; за місцем проживання особи злочинця або інших осіб (рідних, близьких, знайомих, співучасників); транспортних засобів; у разі затримання – особистий обшук).

З'ясовано специфіку тактики допиту при розслідуванні злочинів даного виду, обумовлену його місцем у системі інших засобів доказування. Акцентовано увагу на тому, що тактичні прийоми допиту варіюються насамперед залежно від процесуального та соціального статусу допитуваного, займаної ним позиції в кримінальному провадженні. Виокремлено категорії осіб, котрі можуть бути допитані в якості свідків: підлеглі й інші колеги по роботі, рідні та близькі, друзі, очевидці, обізнані особи.

Зазначено, що під час досудового розслідування з метою отримання вичерпної доказової бази про причетність конкретних осіб до вчинення злочину у сфері службової діяльності проводяться негласні слідчі (розшукові) дії. Автором висвітлено окремі особливості проведення негласних заходів, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування, саме – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і з електронних інформаційних систем.

Розділ 5 «Реалізація положень методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 5.1 *«Проблеми адаптації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності до умов розслідування конкретного злочину вказаної категорії»* акцентовано увагу на тому, що всі рекомендації, розроблені криміналістикою, повинні бути придатними для застосування працівниками правоохоронних органів в їх практичній діяльності з виявлення, розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень, у тому числі злочинів у сфері службової діяльності.

Визначено, що адаптацією методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності до умов розслідування конкретного злочину вказаної категорії є налагоджена діяльність особи, котра провадить досудове розслідування вказаного злочину, з аналізу вихідної інформації й віднесення події до злочинів у сфері службової діяльності,

співставлення наявних відомостей із відомостями відповідної криміналістичної характеристики, вибору напрямів розслідування з урахуванням ситуаційних факторів та адекватних їм заходів (чи комплексу заходів).

Підкреслено, що успішність адаптації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності до конкретних умов розслідування забезпечується висококваліфікованою підготовкою слідчих і дотриманням з їх боку певного алгоритму дій під час аналізу наявної інформації про злочин та планування його розслідування. Разом із тим виокремлено фактори, що утруднюють діяльність з адаптації криміналістичної методики до конкретних умов розслідування: низький рівень обізнаності слідчих (прокурорів, оперативних працівників, детективів) в царині організації та провадження розслідування злочинів; законодавчі прогалини та колізії; недоопрацювання деяких криміналістичних методик.

У підрозділі 5.2 «Виявлення та розкриття злочинів у сфері службової діяльності» зазначено про взаємодоповнюючий і взаємозалежний характер діяльності з виявлення та розкриття злочинів.

Доведено, що «виявлення злочинів» і «розкриття злочинів» є різними термінами за своїм змістом і суттю. Виявлення злочину полягає в тому, що факт вчинення діяння і його імовірний злочинний характер стали відомі певному загалу осіб з числа працівників правоохоронних органів, а от розкриття злочинів – це діяльність, спрямована на встановлення події суспільно небезпечного діяння, особи злочинця та доказової інформації, яка б підтверджувала причетність цієї особи до злочину. Розкрити злочин не можливо без його попереднього виявлення, але виявлений злочин, на превеликий жаль, не завжди вдається розкрити, хоча це є цілком правоохоронним завданням.

Запропоновано законодавчо закріпити вжиття терміну «розкриття злочинів» шляхом внесення відповідних доповнень до Кримінального процесуального кодексу України.

Сформульовано поняття виявлення злочинів у сфері службової діяльності та виокремлено форми його здійснення.

У підрозділі 5.3 «Проблеми взаємодії при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності» запропоновано визначати взаємодію як один із методів протидії злочинності, котрий полягає в узгодженості та поєднанні в порядку та на основі закону зусиль декількох осіб, підрозділів, органів тощо заради забезпечення оптимізації досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Запропоновано серед елементів взаємодії при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності виділяти: прийняття рішення про необхідність та доцільність взаємодії; вибір форми та методів взаємодії;

процесуальне закріплення рішення про взаємодію; безпосередньо спільну узгоджену діяльність учасників взаємодії під час розслідування конкретного кримінального правопорушення; процесуальне закріплення результатів взаємодії.

Взаємодію під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності класифіковано в залежності від рівня існування та реалізації; суб'єктного складу; напрямку; тривалості здійснення. Виокремлено та охарактеризовано правові (процесуальні та непроцесуальні (організаційно-правові)) та неправові (суто організаційні) форми взаємодії.

Визначено особливості міжнародного співробітництва під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

У підрозділі 5.4 «Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності» автор поділяє думки науковців, які зазначають, що використання спеціальних знань займає важливе місце в системі тактичного забезпечення досудового розслідування (К. О. Чаплинський, В. М. Ковбаса).

Виокремлено форми використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності: консультування в обізнаної особи з приводу окремих аспектів механізму утворення певних слідів і відповідно їх виявлення, тактичних прийомів, які доцільніше застосовувати під час проведення конкретних слідчих (розшукових) дій і т. п.; залучення обізнаної особи до проведення окремих слідчих (розшукових) дій у якості спеціаліста; призначення судових експертів (залучення обізнаної особи в якості експерта); залучення обізнаної особи для проведення ревізії чи іншої перевірки тощо.

На підставі проведеного аналізу виокремлено та висвітлено особливості використання спеціальних знань під час розслідування зазначених злочинів залежно від їх галузевої приналежності.

У підрозділі 5.5 «Подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності» доведено, що в наукових підходах до трактування протидії розслідуванню кримінальних правопорушень відсутня однозначність.

Визначено протидію розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності як діяльність осіб, котрі вчинили злочини у сфері службової діяльності, та інших зацікавлених осіб, спрямовану на перешкоджання виявленню проявів їх злочинної діяльності та провадженню досудового розслідування.

Запропоновано розрізняти засоби протидії, що вживаються на одній із стадій учинення кримінального правопорушення, та засоби протидії, що вживаються після початку кримінального провадження.

Охарактеризовано відповідні засоби подолання протидії розслідуванню вказаних злочинів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробленні концептуальних засад формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. В результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети.

1. У криміналістичному розумінні службову діяльність доцільно визначати як своєрідну сферу реалізації службовими особами у відповідності до норм правового регулювання своїх повноважень з метою забезпечення правильного функціонування державного апарату й апарату органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, підприємств, установ або організацій незалежно від форм власності. Відповідно злочини в цій сфері посягають на встановлений порядок функціонування та нормальну (належну) діяльність зазначених органів.

Службовій діяльності, як об'єкту криміналістичного дослідження, притаманні наступні ознаки – правове поле її регулювання; суб'єкт реалізації (службова або інша особа, зокрема, котра не є службовою чи котра присвоїла та використала реальні владні повноваження та/або звання службової особи); повноваження службової особи, що обумовлені службовим становищем та визначають характер і спрямованість її діяльності; порядок прийняття осіб на службу, її проходження та припинення; процедура документообігу. Усі вищезазвані ознаки службової діяльності тісно пов'язані між собою. Цей зв'язок простежується завжди й повсюди.

2. У криміналістиці під злочинами у сфері службової діяльності слід розуміти суспільно небезпечні винні діяння, що вчиняються як службовими особами з використанням своїх повноважень і становища всупереч інтересам служби, а також можливостей, які випливають зі службового становища, так й іншими особами, котрі, як наслідок, підривають авторитет і порушують встановлений порядок функціонування та нормальну діяльність органів державного апарату, апарату місцевого самоврядування й інших юридичних осіб незалежно від форми власності.

3. Для здійснення криміналістичної класифікації злочинів у сфері службової діяльності необхідно використовувати подвійні критерії поділу – кримінально-правові і криміналістичні. До таких критеріїв можна віднести: сферу виникнення відносин, на які посягають злочини; галузеву специфіку; суб'єкта, на інтереси якого посягають конкретні

злочинні діяння; різновид служби; форму вини; предмет посягання; злочинну мету; характеристику особи злочинця; способи реалізації злочинного задуму; масштаби злочинної діяльності.

4. Криміналістична методика розробляє й надає працівникам правоохоронних і судових органів рекомендації щодо раціонального, оптимального й ефективного використання алгоритму заходів, сил і засобів під час планування, організації та провадження досудового розслідування злочинів та судового розгляду кримінальних справ.

Серед методик розслідування злочинів у сфері службової діяльності слід виділяти такі класифікаційні рівні: групові (міжродові, міжвидові, комплексні) та одиничні (видові, підвидові) методики.

Комплексна методика розслідування злочинів у сфері службової діяльності є самостійним рівнем групової криміналістичної методики, котра, вивчаючи закономірності типових технологій злочинної діяльності в службовій сфері, розробляє рекомендації стосовно планування, організації та здійснення розслідування цілого комплексу вказаних злочинів.

5. Діяльність з формування методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності не завершується формулюванням окремих криміналістичних рекомендацій, вона потребує впровадження в практичну діяльність працівників органів досудового розслідування. Тому побудова криміналістичної методики повинна реалізовуватися у відповідності до принципів їх формування – наукової обґрунтованості, узгодженості з правовими нормами, структурності, алгоритмізації, ізоморфізму, ситуативної зумовленості, адаптованості до потреб практики, орієнтованості на виконання поставлених перед нею завдань. При цьому необхідно враховувати технологічні підходи під час побудови методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

6. Окрім формування базової групової методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності існує нагальна потреба в розробленні відповідних окремих криміналістичних методик.

До перспективних напрямів формування окремих методик розслідування злочинів у сфері службової діяльності можна віднести: конкретну галузь суспільної діяльності; конкретний різновид служби; наявність чи відсутність злочинного задуму на збагачення; характеристику особи злочинця тощо.

7. Базова й окрема методика розслідування злочинів у сфері службової діяльності мають свої відповідні структури.

До елементів базової методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності доцільно включати: криміналістичну класифікацію злочинів у сфері службової діяльності й їх криміналістичну характеристику; проблемні питання виявлення та розкриття злочинів у

сфері службової діяльності; проблемні питання організації та планування розслідування злочинів у сфері службової діяльності; проблемні аспекти розслідування злочинів у сфері службової діяльності та його криміналістичного забезпечення; проблеми та загальні особливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності; проблеми та загальні особливості взаємодії слідчого з іншими правоохоронними, державними органами та громадськими об'єднаннями; проблеми усунення протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності.

До структури окремої методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності входять такі елементи: криміналістична характеристика злочинів у сфері службової діяльності; збирання та перевірка первинної інформації про правопорушення у сфері службової діяльності; початковий етап розслідування; наступний етап розслідування; особливості проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій; особливості подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності.

8. Криміналістична характеристика злочинів у сфері службової діяльності виступає складовою відповідної криміналістичної методики, в якій містяться узагальнені відомості про закономірності механізму вчинення вказаної категорії злочинів, котрі дозволять слідчому планувати свою діяльність.

До елементів криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності відносяться: особа злочинця, способи та злочинні технології, предмет посягання, обстановка вчинення злочинів, типові сліди злочинів.

9. Поділ процесу розслідування злочинів у сфері службової діяльності є необхідним і вимушеним, адже спрямований на оптимізацію провадження досудового розслідування вказаних злочинів.

У процесі розслідування зазначеної категорії злочинів доцільно виділяти три етапи: 1) збирання та перевірка первинної інформації про злочини у сфері службової діяльності; 2) початковий етап; 3) наступний етап. В якості критерію для такого поділу на етапи обрано напрям розслідування, котрий обумовлюється обсягом вирішення ситуаційно зумовлених тактичних завдань розслідування злочинів та прийняттям відповідних процесуальних рішень.

Кожному з виокремлених етапів притаманні свої тактичні завдання, які формулюються на основі предмета доказування з урахуванням типових криміналістичних ситуацій. Цей перелік є невід'ємною частиною методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

10. Обставини, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності, можна поділити на наскрізні, спільні для

всіх злочинів у сфері службової діяльності, та диференційовані, характерні для окремих злочинів зазначеної групи.

11. Побудова методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності має відбуватися з урахуванням ситуаційного підходу, що дозволить оптимізувати процедуру провадження досудового розслідування й адаптувати теоретичні положення криміналістичної методики до практичних потреб осіб, уповноважених здійснювати кримінальне провадження, під час розслідування вказаної категорії злочинів.

Типізація криміналістичних ситуацій розслідування злочинів у сфері службової діяльності здійснюється з урахуванням етапу розслідування злочину, джерела надходження інформації про вчинення вказаних злочинів, повноти наявних відомостей про обставини вчинення злочину, позиції учасників кримінального провадження.

12. Задля вирішення складних криміналістичних ситуацій розслідування злочинів у сфері службової діяльності варто проводити комплекси заходів – тактичні операції, що дозволить забезпечити ефективність розслідування вказаних кримінальних правопорушень і раціоналізувати діяльність особи, котра провадить досудове розслідування.

Розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності характерні такі типові тактичні операції: «Встановлення статусу суб'єкта злочину», «Виявлення епізодів», «Встановлення очевидців», «Пошук і збереження документів», «Встановлення співучасників», «Встановлення корумпованих зв'язків», «Подолання протидії», «Пошук майна», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця» та інші.

13. Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності зумовлені криміналістично значимими ознаками вказаної категорії злочинів, ситуативними факторами, тактичними завданнями розслідування та змістом обраних для їх вирішення алгоритмів. Для розслідування вказаних злочинів характерні такі слідчі (розшукові) дії як слідчі огляди, обшуки, допити свідків і підозрюваних, а також негласні слідчі (розшукові) дії, пов'язані із втручанням у приватне спілкування.

14. Одне з головних завдань діяльності з розробки криміналістичної методики полягає в її подальшій адаптації до конкретних умов розслідування злочинів у сфері службової діяльності, що забезпечить своєчасне й об'єктивне виявлення, розкриття та розслідування цих злочинів.

При цьому діяльність з адаптації криміналістичних методик є багатостадійним процесом, який включає в себе аналіз вихідної інформації й віднесення події до злочинів у сфері службової діяльності,

співставлення наявних відомостей із відомостями відповідної криміналістичної характеристики, вибір напрямів розслідування з урахуванням ситуаційних факторів та адекватних їм заходів (чи комплексу заходів).

15. Виявлення злочинів у сфері службової діяльності слід розглядати як упорядковану діяльність уповноважених органів, яка є комплексом слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, організаційних, оперативно-розшукових заходів і направлена на встановлення факту вчинення протиправного кримінально-караного діяння у сфері службової діяльності задля забезпечення його своєчасного й якісного розслідування. Виявлення злочинів у сфері службової діяльності реалізується шляхом ретельної перевірки заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення, що надходять до правоохоронних органів; у ході проведення оперативно-розшукових заходів оперативним апаратом; при досудовому слідстві в межах проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій слідчими; при досудовому слідстві в межах проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій оперативними співробітниками за дорученням слідчого; під час проведення експертних досліджень експертом; шляхом використання можливостей інформаційно-пошукових систем; при проведенні інвентаризацій і документальних перевірок самим суб'єктом господарювання незалежно від форми власності; в ході ревізії (планової та позапланової на вимогу правоохоронного органу); під час аудиторських перевірок; при проведенні документальних, зустрічних, оперативних перевірок, інвентаризацій тощо контролюючими органами; внаслідок проведення журналістських розслідувань засобами масової інформації; під час судового розгляду суддею (судом).

16. Розкриття злочинів у сфері службової діяльності спрямоване на встановлення події суспільно небезпечного діяння, особи злочинця та доказової інформації, яка б підтверджувала причетність цієї особи до злочину.

17. Взаємодія при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності є одним із методів протидії злочинності, котрий полягає в узгодженості та поєднанні в порядку та на основі закону зусиль декількох осіб, підрозділів, органів тощо заради забезпечення оптимізації досудового розслідування кримінальних правопорушень. Взаємодія реалізується шляхом прийняття рішення про необхідність і доцільність взаємодії, вибору форми та методів взаємодії, процесуального закріплення прийнятого рішення, безпосередньо взаємодії, оформлення результатів вказаної співпраці.

На визначення виду взаємодії впливають напрям, тривалість здійснення, а також суб'єктний склад учасників. Взаємодія реалізується у правовій (процесуальній та непроцесуальній (організаційно-правовій) й неправовій (суто організаційній) формах.

18. Складний механізм учинення злочинів у сфері службової діяльності зумовлює необхідність використання спеціальних знань під час розслідування цієї категорії злочинів задля вирішення основних завдань кримінального провадження. При цьому можуть використовуватися знання з різних галузей (зокрема, економіки, інформаційних і комп'ютерних технологій тощо) і в різних формах (процесуальних та організаційних).

19. Високий рівень організації злочинної діяльності у сфері службової діяльності характеризується вжиттям злочинцями всіх можливих засобів, спрямованих на протидію розслідуванню злочинів указаної категорії.

За часом уживання засоби протидії різняться на ті, що вживаються на одній із стадій учинення кримінального правопорушення, та ті, що вживаються після початку кримінального провадження.

Наявність ознак протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності в будь-якому випадку потребує невідкладного реагування з боку органів досудового розслідування. Зміст такого реагування обумовлюється конкретними засобами протидії.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія:

1. Пчеліна О. В. Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: монографія. Харків: Вид-во ТОВ «В справі», 2017. 524 с. (Рецензія: Шевчук В. М. Вагомий внесок у протидію злочинам у сфері службової діяльності. *Вісник Національної академії правових наук України*. Х.: Право, 2017. Вип. 2 (89). С. 211-213.)

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Пчеліна О. В. Ситуаційна зумовленість розслідування окремих видів злочинів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2012. Вип. 2 (2). С. 349-358.

2. Пчеліна О. В. Тактичні завдання розслідування злочинів і криміналістична методика. *Криміналістичний вісник*. 2012. № 2 (18). С. 48-53.

3. Пчеліна О. В. Службова діяльність як об'єкт криміналістичного дослідження. *Ученые записки Таврического національного университета имени В. И. Вернадского. Юридические науки*. 2013. Том 26 (65). № 1. С. 272-277.

4. Пчеліна О. В. Хабарництво як корупційний прояв : деякі аспекти розслідування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. Вип. 3. С. 394-401.

5. Пчеліна О. В. Взаємодія слідчого із спеціалістом під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. Спеціальний випуск №1 «Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні». С. 250-254.

6. Пчеліна О. В. Криміналістична методика як Особлива частина криміналістики. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 74. С. 396-401.

7. Пчеліна О. В. Комплексний характер методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Університетські наукові записки Часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. Вип. 10. С. 133-140.

8. Пчеліна О. В. Структура методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. № 10-2. Том 2. С. 122-126.

9. Пчеліна О. В. Поняття злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2014. № 10-1. Том 2. С. 86-90.

10. Пчеліна О. В. Проблеми адаптації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності до умов розслідування конкретного злочину вказаної категорії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 6-1. Том 4. С. 102-107.

11. Пчеліна О. В. Криміналістична класифікація злочинів. *Право і суспільство*. 2014. № 6-1. Ч. 2. С. 304-309.

12. Пчеліна О. В. Окремі аспекти використання спеціальних знань у галузі інформаційних і комп'ютерних технологій під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Публічне право*. 2014. № 4 (16). С. 131-139.

13. Пчеліна О. В. Злочини у сфері службової діяльності: які вони? // Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 5. С. 379-382. URL: http://www.pap.in.ua/5_2014/118.pdf (дата звернення: 31.01.2015).

14. Пчеліна О. В. Корупційна спрямованість як ознака окремих злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Херсонського*

державного університету. Серія «Юридичні науки». 2014. Вип. 5. Том 3. С. 67-70.

15. Пчеліна О. В. Використання спеціальних знань у галузі економіки під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2014. № 2(10).URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14povssd.pdf> (дата звернення: 16.01.2015).

16. Пчеліна О. В. Принципи та завдання побудови методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності // Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 6. С. 214-217.URL: http://www.lsej.org.ua/6_2014/59.pdf (дата звернення: 31.01.2015).

17. Пчеліна О. В. Тактичні особливості огляду документів при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 248-255.

18. Пчеліна О. В. Технологічні підходи до побудови криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2015. Вип. 30. Том 2. С. 150-154.

19. Пчеліна О. В. Етапізація процесу розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3 (241). С. 167-171.

20. Пчеліна О. В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності та шляхи її подолання. *Молодий Вчений*. 2016. № 4 (31). С. 628-632.

21. Пчеліна О. В. Тактичні завдання розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 155-159.

22. Пчеліна О. В. Криміналістична характеристика злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 176-182.

23. Пчеліна О. В. Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 1. С. 155-159.

24. Пчеліна О. В. Тактичні операції при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 290-294.

25. Пчеліна О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2 (89). С. 145-156.

Наукові статті у виданнях іноземних держав:

1. Пчеліна О. В. Криміналістична класифікація злочинів у сфері службової діяльності. *Jurnal ul juridic national : teorieş I practică*. 2014. № 6 (10). С. 267-271.

2. Пчелина О. В. Криминалистические признаки преступлений в сфере служебной деятельности. *LegeaşiViaţa*. 2014. № 11/3 (275). С. 87-91.

3. Пчелина О. В. Особенности выявления преступлений в сфере служебной деятельности. *LegeaşiViaţa*. 2014. № 12/2 (276). С. 102-106.

4. Пчелина О. В. Криминалистическая характеристика преступлений в системе криминалистических знаний. *LegeaşiViaţa*. 2015. № 1/2 (277). С. 106-111.

5. Пчеліна О. В. Щодо поняття та сутності взаємодії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Jurnal ul juridic national : teorieş I practică*. 2015. № 1 (11). С. 161-166.

6. Пчеліна О. В. Види та форми взаємодії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Thegenesis of genius*. 2015. № 5. Volume 2. С. 102-106.

Матеріали конференцій:

1. Пчеліна О. В. Щодо розслідування хабарництва//Перспективы развития науки в стране: материалы XXXI Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим, педагогическим, экономическим, психологическим, социологическим и политическим наукам (г. Горловка, 21-22 марта 2013 г.). Горловка: ФЛП Пантюх Ю. Ф., 2013. С. 73-77.

2. Пчеліна О. В. Криміналістичні аспекти розслідування злочинів у сфері службової діяльності//Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення: матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 5 квіт. 2013 р./МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2013. С. 265-267.

3. Пчеліна О. В. Поняття злочинів у сфері службової діяльності//Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (18-19 травня 2013 року, м. Суми)/Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: Друкарський дім «Папірус», 2013. С. 232-235.

4. Пчеліна О. В. Щодо криміналістичної класифікації злочинів//Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю створення Харківського науково-дослідного інституту судових

експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 7-8 листопада 2013 року). Х.: «Право», 2013. С. 92-93.

5.Пчеліна О. В. Особливості огляду електронного документа//Актуальні питання розслідування кіберзлочинів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 10 грудня 2013 року). Х.: ХНУВС, 2013. С. 159-161.

6.Пчеліна О. В. Чому потрібна розробка методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності?//L'udskeaoceanskeprávaaslobody: mechanismusichimplementacieaochranyvroznychodvetviachprava: zbornikprispevkovzmedzinárodnejvedeckejkonferencie (Bratislava, Slovenská Republika, 19-20. septembra 2014).Bratislava: Paneurópskavysoká škola, 2014. С. 177-179.

7.Пчеліна О. В. Корупційна спрямованість як криміналістична ознака злочинів у сфері службової діяльності//Пріоритети національного реформування держави і права: теорія та практика: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», (м. Київ, 8 жовтня 2014 року). К.: ТзОВ «Терно-граф», 2014. С. 184-188.

8.Пчеліна О. В. Криміналістичний аналіз злочинів у сфері службової діяльності//Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 209-212.

9.Пчеліна О. В. Виявлення злочинів у сфері службової діяльності//Вплив сучасної юридичної науки на політичні й соціально-економічні процеси в Україні: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24 жовтня 2014 року). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2014. С. 81-84.

10.Пчеліна О. В. Використання спеціальних знань у галузі комп'ютерних технологій під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності//International scientific legal congress«2014. LEGAL SCIENTIFIC COMMUNITY», 30 October 2014, Budapest, Hungary. Budapest. Publishing Center of the European International scientific league of lawyers «Consensus Omnium», 2014. С. 55-59.

11.Пчеліна О. В. Чи потрібна стадія дослідчої перевірки інформації про кримінальне правопорушення? // Правовые реформы в Молдове, Украине и Грузии в контексте евроинтеграционных процессов: материалы международной научно-практической конференции (г. Кишинев, Республика Молдова, 7-8 ноября 2014 г.). Кишинев: Б. и., 2014. Ч. 2. С. 190-192.

12.Пчеліна О. В.Щодо втручання у приватне спілкування під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності //Другі Таврійські юридичні наукові читання: матеріали міжнародної науково-практичної

конференції (м. Сімферополь, 7-8 листопада 2014 року). Сімферополь: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2014. С. 113-117.

13. Пчеліна О. В. Дослідження комп'ютерної інформації під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності//Актуальні питання діяльності правоохоронних органів у сфері протидії кіберзлочинності: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 12 листопада 2014 року). Х.: Права людини, 2014. С. 103-106.

14. Пчеліна О. В. Особливості розслідування злочинів у сфері службової діяльності, пов'язаних із торгівлею людьми//Актуальні питання протидії торгівлі людьми: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 12 листопада 2014 року). Х.: Права людини, 2014. С. 49-51.

15. Пчеліна О. В. Роль Національного антикорупційного бюро України в розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності//Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Полтава, 27 листопада 2014 року). Полтава: ПолтНТУ, 2014. С. 176-178.

16. Пчеліна О. В. Які ж злочини вчиняються у сфері службової діяльності? //Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5 грудня 2014 року). Х.: ХНУВС, 2014. С. 385-388.

17. Пчеліна О. В. Щодо питання взаємодії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності //Право і держава: проблеми розвитку і взаємодії у ХХІ ст.: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 30-31 січня 2015 року). Запоріжжя: ЗНУ, 2015. С. 175-177.

18. Пчеліна О. В. Визначення перспективних напрямів формування окремих методик розслідування злочинів у сфері службової діяльності//Перспективні напрями розвитку сучасної юридичної науки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 30-31 січня 2015 року). Кривий Ріг: ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2015. С. 170-172.

19. Пчеліна О. В. Питання подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності//Právna vedaa práxv tret'om tisícročí: zborník prispevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie (Košice, Slovenská Republika, 27-28. február 2015 r.). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárikav Košiciach, 2015. С. 188-191.

20. Пчеліна О. В. Щодо питання міжнародного співробітництва під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності//Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: матеріали

міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 27-28 лютого 2015 року). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2015. С. 173-176.

21. Пчеліна О. В. Окремі аспекти розслідування злочинів у сфері службової діяльності, вчинених працівниками правоохоронних органів//Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (3 квітня 2015 року, м. Харків)/МВС України; Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Х.: Золота миля, 2015. С. 183-186.

22. Пчеліна О. В. Щодо початкового етапу розслідування злочинів у сфері службової діяльності // Реформування інститутів права і держави: теоретичні та практичні підходи: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 20 квітня 2016 року. Матеріали круглого столу «Філософсько-правова концепція правового простору», м. Тернопіль, 18 березня 2016 року. Тези наукових доповідей. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2016. С. 95-98.

23. Пчеліна О. В. Роль тактичних операцій у ході розслідування злочинів у сфері службової діяльності // Priorityastrategieprerovzvojjprávnejvedyvosvetevedy: zborníkpríspevkovzmedzinárodná vedecko-praktická konferencia /28-29 októbra 2016/.Sládkovičovo, Slovenskárepublika: VysokáŠkolaDanubius, FakultaprávaJankaJesenského, 2016.С. 192-194.

24. Пчеліна О. В. Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів у сфері службової діяльності // Сучасні напрями розвитку судової експертизи та криміналістики: тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті засл. проф. М. С.Бокаріуса (м. Харків, 20 груд. 2016 р.)/МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; М-во юстиції України, Харків. НДІ суд. експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса. Харків: ХНУВС, 2016. С. 204-207.

25. Пчеліна О. В. Способи вчинення злочинів у сфері службової діяльності // Inovácia právne veda v procese európskej integrácie: zborníkpríspevkovzmedzinárodná vedecko-praktická konferencia /10-11 marca 2017/.Sládkovičovo, Slovenskárepublika: VysokáŠkolaDanubius, FakultaprávaJankaJesenského, 2017. С. 249-252.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Пчеліна О. В. Тактичні завдання розслідування економічних злочинів. *Право і Безпека*. 2010. № 5 (37). С. 205-208.

2. Пчеліна О. В. Правила огляду паспортів та основні прийоми виявлення їх підробки. *Право і Безпека*. 2010. № 4 (36). С. 191-194.

3. Пчеліна О. В. Про місце тактичного завдання розслідування злочинів у структурі криміналістичної методики // Держава, Право, Економіка: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (26 серпня 2011 року, м. Дніпропетровськ). Д.: Друкарня ДНУ імені Олеся Гончара, 2011. С. 35-37.

4. Пчеліна О. В. Особливості взаємодії слідчого із правоохоронними органами зарубіжних країн під час розкриття та розслідування злочинів // Проблеми реформування кримінально-процесуального та кримінального законодавства України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 жовтня 2011 р.)/МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Х.: ХНУВС, 2011. С. 305-308.

5. Пчеліна О. В. Ситуативність розслідування окремих видів злочинів // Наука: вчора, сьогодні, завтра: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції по філософським, філологічним, юридичним, педагогічним, економічним, психологічним, соціологічним і політичним наукам (Україна, г. Горлівка, 26-27 января 2012 г.). Часть 1. Горлівка: ООО «НТВ «Интерсервис»», 2012. С. 121-123.

6. Пчеліна О. В. Криміналістична наука і нове кримінальне процесуальне законодавство // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 жовт. 2012 р.)/МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Х.: ХНУВС, 2012. С. 460-462.

7. Пчеліна О. В. Методика розслідування фальшивомонетництва: конспект лекції. Х.: Ніканова, 2015. 40 с.

АНОТАЦІЯ

Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. – *Рукопис*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2017.

У дисертації здійснено комплексний криміналістичний аналіз теоретичних засад формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. Запропоновано авторське визначення поняття службової діяльності, виокремлено її ознаки. Надано криміналістичне визначення злочинів у сфері службової діяльності та здійснено їх криміналістичну класифікацію. З'ясовано наукові передумови

формування методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. Розглянуто сучасний стан методико-криміналістичного забезпечення розслідування вказаних злочинів, окреслено перспективи формування відповідних криміналістичних методик. Вдосконалено структуру базової й окремих методик розслідування. Запропоновано теоретичну концепцію формування та реалізації криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності. Проаналізовано проблеми етапізації процесу розслідування та побудови тактичних завдань розслідування цих злочинів. Систематизовано обставини, що підлягають з'ясування під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. Виокремлено типові криміналістичні ситуації для кожного з етапів розслідування. Охарактеризовано типові тактичні операції, розглянуто особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Висвітлено проблеми адаптації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності до умов розслідування конкретного злочину вказаної категорії. Визначено специфіку виявлення та розкриття названих злочинів. Досліджено особливості взаємодії у протидії злочинності в сфері службової діяльності. Придільено увагу питанням використання спеціальних знань під час досудового розслідування названих злочинів. Розглянуто криміналістичні засоби подолання протидії розслідуванню.

Ключові слова: службова діяльність, злочини у сфері службової діяльності, криміналістична методика, кримінальне провадження, досудове розслідування.

АННОТАЦИЯ

Пчелина О. В. Теоретические основы формирования и реализации методики расследования преступлений в сфере служебной деятельности. – *Рукопись*.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2017.

В диссертации осуществлен комплексный криминалистический анализ теоретических основ формирования и реализации методики расследования преступлений в сфере служебной деятельности. На основании обобщения научных подходов, нормативно-правовых актов, следственной и судебной практики предложено авторское определение понятия служебной деятельности, выделены ее признаки. Разработано криминалистическое определение преступлений в сфере служебной деятельности и проведена их криминалистическая классификация по следующим признакам: сфера возникновения отношений, на которые посягают преступления; отраслевая

специфика; субъект, на интересы которого посягают конкретные преступные деяния; разновидность службы; форма вины; предмет посягательства; преступная цель; характеристика личности преступника; способы реализации преступного замысла; масштабы преступной деятельности. Определены научные предпосылки формирования методики расследования преступлений в сфере служебной деятельности. Даны характеристики принципам построения методики расследования таким как научная обоснованность, согласованность с правовыми нормами, структурность, алгоритмизация, изоморфизм, ситуативная обусловленность, адаптированность к потребностям практики, ориентированность на выполнение поставленных перед ней задач. Также охарактеризованы задачи построения криминалистической методики. Рассмотрено современное состояние методико-криминалистического обеспечения расследования преступлений в сфере служебной деятельности, намечены перспективы формирования соответствующих криминалистических методик. Усовершенствована структура базовой и отдельных методик расследования. Предложена теоретическая концепция формирования и реализации криминалистической характеристики преступлений в сфере служебной деятельности, усовершенствовано и проанализировано ее элементный состав. Осуществлен анализ проблемы этапизации процесса расследования и построения тактических задач расследования этих преступлений. Систематизированы обстоятельства, подлежащие выяснению при расследовании преступлений в сфере служебной деятельности. Выделены типичные криминалистические ситуации для каждого из этапов расследования. Охарактеризованы типичные тактические операции, организация и проведение которых характерны для досудебного расследования указанных преступлений. Рассмотрены особенности тактики проведения отдельных следственных (розыскных) и негласных следственных (розыскных) действий, представлены практические рекомендации по повышению ее эффективности. Освещены проблемы адаптации методики расследования преступлений в сфере служебной деятельности к условиям расследования конкретного преступления указанной категории. Определена специфика выявления и раскрытия названных преступлений. Исследованы особенности взаимодействия в противодействии преступности в сфере служебной деятельности, раскрыто содержание отдельных форм такого взаимодействия. Уделено значительное внимание вопросам использования специальных знаний в ходе досудебного расследования названных преступлений, предложено собственное определение этой теоретической категории и характеристику наиболее распространенных форм использования специальных знаний в уголовном производстве. Определены криминалистические средства преодоления противодействия расследованию.

Ключевые слова: служебная деятельность, преступления в сфере служебной деятельности, криминалистическая методика, уголовное производство, досудебное расследование.

SUMMARY

Pchelina O. V. Theoretical basis of formation and implementation of methods of investigating crimes in sphere of service activity. – *Manuscript*.

Dissertation for the degree of Doctor of Law, specialty 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics, Forensic Sciences, operational and search activity. – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2017.

The dissertation deals comprehensive criminalistics analysis of the theoretical principles of formation and implementation of methods of investigating crimes in sphere of service activity. The author proposed the definition of service activity and singled out its features. The criminalistics definition of crimes in sphere of service activity and their criminalistics classification are formulated. There were determined scientific background of forming methods of investigating crimes in sphere of service activity. The modern state of methodological and forensic providing of investigation of crimes in sphere of service activity is considered. The prospects for formation of the criminalistics methods are outlined. The author improved structure of basic and individual investigative methods. The concept of criminalistics characteristics of these crimes and its structure are formulated. The problems of division the process of investigation for stages and the construction of tactical tasks of investigation of these crimes are analysed. There were systematized the circumstances to be clarified during the investigation of crimes in sphere of service activity. Criminalistics typical situation for each stage of the investigation are singled. The author analysed the typical tactical operations and formulated the features of tactics of some investigative (detective) and covert investigative (detective) actions. There were highlighted the problems of adapting the methods of investigation of crimes in sphere of service activity to conditions of investigating a concrete crime of this category. The specificity of detection and disclosure of these crimes are defined. There were researched the peculiarities of the interaction and using of special knowledge during the preliminary investigation of these crimes. The criminalistics tools of overcoming the counter of investigation are determined.

Keywords: service activity, crimes in sphere of service activity, the criminalistics methods, criminal proceedings, pre-trial investigation.